

Vicenç Fisas, doctor en estudis de la pau

“La pau com absència de guerra és una pau molt pobre”

Vicenç Fisas és potser l'únic doctor en estudis de la pau a l'estat espanyol. Especialista en desarmament, investigador al centre UNESCO de Catalunya, veu en el conflicte del Golf la manifestació dels errors comesos des d'occident les últimes dècades.

“Parlar de la pau per si mateixa és una utopia”.

D UMBERT

Quins són els aspectes que configuren els estudis de la pau?

—S'anomena investigació per la pau una disciplina que a alguns països europeus i als Estats Units té una tradició universitària, que recull tota una sèrie d'aportacions de diferents disciplines acadèmiques, des de la sociologia, la ciència política, la història, etc., que està orientada a l'anàlisi dels factors que causen violència i dels factors que permeten superar aquesta violència, tant sigui física com estructural. En aquest sentit, per pau s'entén justícia social, és a dir, que hi hagi un màxim de justícia social i un mínim de violència. Té molt a veure amb el que s'anomena satisfacció de les necessitats humanes bàsiques. No és, per tant, una cosa idíl·lica, abstracta o metafísica, sinó un conjunt de factors i dinàmiques que es poden concretar.

—¿Es pot, per tant, parlar de la Ciència de la Pau?

—Sí, la Ireologia, d'eirene, "pau" en grec, de la mateixa manera que hi ha les ciències de la guerra. Dins de les investigacions sobre la pau, tradicionalment, sempre ha tingut molt de pes tot el que fa referència a l'armamentisme, el desmilitarisme i la desnuclearització, cosa que fa que el desarmament hagi estat un dels temes més importants, però no és l'únic que ocupen els estudis de la pau.

—¿On tenen més arrels aquests estudis?

—Els països nòrdics, Estats Units i Alemanya concentren les tres quartes parts dels centres dedicats a aquesta investigació. Aquesta és una disciplina que apareix a partir de la segona Guerra Mundial.

—¿Quina és la situació al nostre país?

—Aquí tot és una mica nou. Els primers

intents de fer centres o grups són de fa cinc o sis anys. Les iniciatives són molt modestes i com que no hi ha tradició ni tampoc ajuda institucional, o bé s'han quedat molt coixes o bé han desaparegut.

—¿Per què no hi ha ajudes institucionals?

—Perquè l'estudi d'aquests temes comporta sempre una crítica a comportaments polítics molt arrelats en les estructures convencionalitzades, a polítiques de defensa i, per tant, resulta incòmode. En aquest país, tot el que implica una crítica cap a aquests comportaments polítics i estructures no es promociona mai. Aquesta és una explicació, no l'única. Altra és la manca de persones amb vocació per a estudiar aquests temes. És un peix que es mossega la cua. No hi ha recursos per a aquests centres i com que no hi ha centres, tampoc hi ha persones que s'hi dediquin.

—No sé si es pot parlar d'una cultura de la pau, enfront d'una cultura de la guerra que sembla que ha existit des de sempre.

—Sí. Bouthoul, pare de l'Institut Francès de la Guerra, deia: "Si vols la pau, estudia la guerra". En canvi, la investigació de la pau sempre insisteix en la recerca d'alternatives, no es vol limitar a l'anàlisi de situacions conflictives i això la diferencia d'altres ciències socials més limitades pels seus paradigmes. Jo l'entenc com un instrument d'anàlisi i de debat per a forçar la recerca d'alternatives. —¿Parlar de pau és també parlar de guerra?

—Parlar de la pau per si mateixa és una utopia. Definir la pau com una absència de guerra és parlar d'una pau molt pobre. En molts països no hi ha guerra i sí hi ha situacions de violència.

—¿Així, quan parlem de pau no sols parlem d'evitar conflictes entre països?

—Exacte. S'ha d'entendre la pau com l'absència de violència dins de les societats, de tot tipus de violència, inclosa la violència estructural amagada, la qual no es pot mesurar i que es manifesta en àmbits familiars o personals, i fins i tot d'instints d'autodestrucció. La reflexió sobre la pau gira entorn dels tipus de relació humana en què pot haver-hi una situació de conflictivitat. Per això es parla de pau interna i pau externa. Per exemple, el concepte de pau oriental té molt a veure amb l'interior de les persones i no tant amb les estructures; la *pax romana* es relaciona amb un ordre, que pot ser terriblement injust, però a partir del qual no hi ha guerra i que s'anomena pau. La pau s'entén molt diversament i el que no hi hagi guerra no significa que hi hagi pau. També quan es parla de guerra s'insisteix en el fet que hi ha moltes manifestacions de destructivitat. Per exemple, la fam provoca a l'any un nombre de víctimes que supera el que provocarien dues bombes com la d'Hiroshima cada mes. Això és una guerra que no es manifesta a través dels exèrcits. Alguns tipus d'organitzacions internacionals provoquen la mort de persones. Això és conegut; es coneixen els mecanismes i se sap com es podria evitar.

—De fet la majoria dels científics treballen per a la guerra...

—Sí. Es calcula que el 40%, uns 500.000 científics que es dediquen a altes tecnologies punta treballen per al sector militar. Que treballin en sentit invers, la UNESCO sí ha comptat uns 2.000. Això és una mostra de l'exageració a què

s'ha arribat.

—Un desequilibri molt fort...

—I no cal dir que els recursos destinats a la investigació militar són infinitament superiors. Els pressupostos de defensa dels països no dediquen res a investigacions sobre la pau.

—Fins ara, s'havia mantingut una dinàmica de pau entre els blocs anomenada de la dissuasió. Aquesta situació va canviant. ¿Això pot significar un replantejament del concepte de pau?

—No ho crec. El que va canviant és l'aspecte de les relacions internacionals, que és la relació entre les dues superpotències que estaven enfrontades a Europa, però no crec que canviï res més, encara que abans de l'esclat de la guerra del golf hi havia uns intents importants d'aconseguir el desarmament, les converses de Viena sobre reducció d'armes convencionals, i les reflexions al voltant de la conferència europea de seguretat que havia de ser el marc d'una nova estructura defensiva. Però, no hi ha encara una voluntat general per avançar en el camí de la desmilitarització. En aquest sentit, no crec que les coses canviïn massa en un futur pròxim. Hi haurà una reducció dels pressupostos militars, però sense que hi hagi un plantejament radical quant el canvi dels mecanismes de dissuasió entre països a través de les forces militars. Aquests mecanismes s'haurien de substituir per altres formes de relació basades en la cooperació i en la resolució de conflictes que tenen un caràcter planetari, com són els problemes ecològics. Nosaltres, des de la UNESCO proposem que es substitueixi la idea de seguretat militar per la seguretat ecològica, o eco-seguretat. El plantejament preveu el fet que el planeta s'enfronta amb problemes d'abast global que requereixen la immediata atenció dels països, com ara la degradació del medi ambient, la capa d'ozó i, sobretot, l'ecologia humana, que és la misèria i la distància que va augmentant entre els països desenvolupats i els no desenvolupats, focus permanent de conflictivitat. Continuar dedicant els recursos a activitats militars l'únic que fa és que aquests problemes quedin amagats i que se'n creïn de nous.

—Però, l'activitat militar és un negoci i per tant podria arribar a convertir-se en una activitat mercantil per si mateixa, partint d'un punt de vista de negoci corporatiu, molt americà, que serveix per a crear riquesa per a uns grups socials i, així, a tota la societat, segons uns criteris d'economia de mercat.

—L'activitat militar, en alguns llocs i èpoques, ha servit per a dinamitzar l'economia d'alguns països. Per exemple, Paul Baran i Paul Sweezy, economistes americans, van escriure als anys 60 *El capitalisme monopolista* i van iniciar una reflexió que ha perviscut molts anys i segons la qual, tradicionalment, els cicles de creixement de l'economia americana estan molt vinculats amb les seves despeses militars i en trauen la conclusió que el bel·licisme és necessari per a l'economia americana. Això és cert relativament, perquè arriba un moment en el qual aquesta militarització econòmica crea *deseconomies*, és a dir, efectes negatius en l'economia. Ara es veu molt clarament en països que han dedicat més recursos a la investigació militar. Els Estats Units i Gran Bretanya s'han trobat que els sectors on s'ha dedicat més atenció des de una perspectiva militar són molt poc competitius, mentre que països que han orientat aquests sectors a l'ús civil, com Alemanya i Japó, arrassen el mercat. Sectors com l'aeronàutic, l'automobilístic, o l'electrònic, fortament militaritzats no funcionen bé en aquests països. —Això contradiu els defensors del bel·licisme...

—No, simplement es tracta d'economies d'escala, van pujant, però a partir d'un cost baixen en picat. En qualsevol cas, es pot dir que tots aquests recursos dedicats a l'ús civil i, sobretot, a l'ús social, sempre serien més rendibles. Potser no per a les companyies, però sí per a la societat. —¿Què s'ha fet dels moviments pacifistes que van esclatar arreu d'Europa i Amèrica fa uns anys? ¿Han desaparegut? ¿han canviat?

—No han desaparegut, però sí que han canviat molt, s'han tornat molt fluctuants. Hi ha un nucli estable, més implicat i, després, hi ha els afegits, que es deixen veure en una campanya concreta i després desapareixen.

—¿El concepte de pau ha de ser internacional?

—Ho és. No pot ser d'una altra manera. Dins dels estudis i la investigació de la pau s'exclou la pau parcel·lada. La pau que serveix només per a un país és una altra cosa, no té res a veure amb la pau. És per a tots o per a ningú. Fins i tot en aquests moments de seguretat compartida. Un país que vol la seva seguretat mitjançant una força militar crea temor al país del costat i el converteix en insegur i de rebot a si mateix també. Cal fer unes polítiques que donin confiança als altres. Això vol dir parlar de seguretat compar-

“El conflicte del Golf és el resultat dels errors comesos durant dècades”.

D UMBERT

tida. Aquest és el debat a Europa. Crear un esquema de seguretat compartida que integri tots els països europeus i deixar de banda els blocs, l'OTAN i el pacte de Varsòvia i convertir Europa en una estructura defensiva no provocativa amb l'exterior.

—Però això vol dir crear altres blocs...

—Sí, però si fos un altre bloc de les mateixes característiques hauríem avançat molt. Blocs sense capacitat de llançar ofensives a l'exterior. Aquesta és una de les idees bàsiques de negociació a Viena.

—¿Es pot parlar de països exportadors de guerra?

—Sí. Això està molt estudiat. Estats Units, França, Gran Bretanya, en aquest ordre i, a distància, la Unió Soviètica han estat grans exportadors de violència al llarg de la història, amb moltes intervencions a l'exterior. Han tingut una hegemònia, un imperi.

—¿I països exportadors de pau?

—Sí. Suècia té una gran tradició en política de negociació, mediació, d'ajuda al refugiat. És un país amb poca població però amb un pes polític important. En general, els països nòrdics presenten un balanç positiu.

—¿En aquest país, quin balanç presentem?

—Jo veig que aquest és un país molt poc dedicat, poc valent. Jo sempre ho lamento. Un país amb molts complexos i on els centres de decisió política estan molt condicionats per causes de fidelitats on fer innovacions que puguin disgustar als països aliats s'han d'oblidar. Per això, la política exterior no és coherent ni valenta, no hi ha alternatives a la política de defensa quan van haver moltes condicions per a fer-ho en el seu moment.

—¿L'actual conflicte del golf es podria interpretar com un efecte de la fi de la guerra freda?

—Aquest conflicte és resultat dels errors comesos durant les darreres dècades: la política d'exportació massiva i indiscriminada d'armes a països altament militaritzats on no es respecten els drets humans, el manteniment de la incomunicació entre cultures i religions, la no resolució de problemes heretats de la descolonització i els hàbits de malbaratament de l'energia als països occidentals que impedeix en reduir el consum de productes no renovables. Després, el conflicte ha esdevingut guerra per la intransigèn-

cia dels dos bàndols, presoners de les seves lògiques bel·licistes. L'enfonsament de l'URSS com a potència, i la seva marginació en el conflicte ha ajudat que els protagonistes d'aquest drama, Estats Units i l'Iraq, no pensessin que una guerra entre ells no implicaria l'esclat d'una tercera guerra mundial. Potser és cert, militarment, però evidentment ha començat políticament.

—¿Aquesta guerra crearà altres focus de tensió que no tardaran a aparèixer?

—Els països occidentals no aprenen les lliçons del conflicte. Continuen les vendes d'armes, el malbaratament de l'energia i continuen ignorant l'existència de cultures i religions diferents. Es continua pensant que la seguretat s'obté amb l'armamentisme i continuen manipulant les Nacions Unides. Tot això ens fa pensar que es va creant totes les condicions per a l'esclat de nous conflictes en un futur no gaire llunyà. Cal una profunda reflexió i autocrítica des de les nostres societats i posar-se a treballar aviat per canviar les coses, si no després ho lamentarem profundament.

Josep Lledó Linares